

شورای انقلاب به‌مثابه سدی در برابر خطر «خلاء قدرت»

محمدصادق محمودی - عضو کارگروه تاریخ

انقلاب اسلامی ایران مطرح است وجود نهادی، به‌نام «شورای انقلاب» می‌باشد. این شورا بنابر خاطرات شهید بهشتی، ابتدا به‌صورت نیمه مخفی و بدون بیان اسامی اعضا مطرح بود و مدتی بعد، اعضای آن که متشکل از رویکردها و روحیات مختلف اما با محوریت اندیشه امام خمینی و انقلاب بودند به مردم معرفی شدند. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۳) در این بین، زمان معرفی این نهاد انقلابی، پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، نکته بسیار پر اهمیتی می‌باشد که غالباً مغفول مانده است. تشکیل این شورا در زمانی که دولت ایران دارای حکومتی شاهنشاهی است و با وجود اعتراضات مردمی، هنوز دارای ارکان دولت شاهی است، تیز هوشی پیشنهاد دهندگان این موضوع به مرحوم امام خمینی و درایت ایشان را برای آینده نه چندان دور فروپاشی

یکی از معضلاتی که گریبان‌گیر انقلاب‌های نوپا می‌شود و عمدتاً پیامدهای ناگوار بسیاری را نیز به همراه دارد، مسئله «خلاء قدرت» است که در تعاریف علمی، آن را فقدان اساسی اقتدار دولتی مشروع بر یک قلمرو جغرافیایی می‌دانند که عاری از هرگونه حکومت مرکزی و جولان‌گاهی برای گروه‌های تروریستی است. (Kass-ab, 2023) تاثیر این مسئله را می‌توان در نخستین روزهای پس از پیروزی هر انقلاب، جنبش و یا مبارزات خیابانی و اثری که بر آن منطقه جغرافیایی دارد، مشاهده نمود. از جمله بارزترین نمونه‌های این خلاء قدرت را در سال‌های پس از فروپاشی عثمانی در صده اخیر و یا کشورهای مثل لبنان، عراق و افغانستان، خصوصاً در دهه گذشته مشاهده کرده‌ایم. (D'Anieri, 2020) اما آنچه به‌عنوان نقطه قوتی در تاریخ

مقدمه

تشکیل شورای انقلاب به‌عنوان یکی از مهمترین نهادهای ایجاد شده توسط امام خمینی، تاثیر بسزایی در پیروزی انقلاب اسلامی و تثبیت آن داشت. این نهاد، همزمان با اوج‌گیری نهضت مردم ایران برای سامان‌دهی جریان مبارزه علیه حکومت شاه تشکیل شد و از آن پس مسئولیت اصلی و مدیریت مبارزات را بر عهده گرفت. آنچه اهمیت فوق‌العاده این نهاد را روشن می‌سازد و در اینجا به آن می‌پردازیم مقابله امام خمینی با معضل «خلاء قدرت»، به‌وسیله شورای انقلاب است که از زمستان ۱۳۵۷ و در پاریس به مردم ایران ابلاغ شد.

شورای انقلاب به‌مثابه سدی در برابر خطر «خلاء قدرت»

رژیم شاهنشاهی، نشان می‌دهد. مرحوم شهید بهشتی در خاطرات خود می‌گوید: «هسته شورای انقلاب در ماه آبان، یعنی حدود سه ماه قبل از پیروزی انقلاب در ایران تشکیل شد و بعد امام یک ماه قبل از پیروزی انقلاب، به‌صورت رسمی تشکیل آن را اعلام کردند و کیهان خبر آن را منتشر کرد. در واقع شورای انقلاب که سه ماه قبل از پیروزی انقلاب تشکیل شده بود، حدود دو ماه و چند روز قبل از پیروزی انقلاب، رسمیت یافت. (بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۳: ۶۶۲) از جهتی دیگر، شورای انقلاب در روند تغییر، میان حکومت شاهنشاهی، دولت

موقت و ریاست جمهوری به عنوان سه نوع متفاوت از نظامات سیاسی، نقش اساسی و موثری داشته و به‌عنوان مغز متفکری برای چگونگی این تغییرات، ایفای نقش است. این شورا به‌عنوان یک نهاد انتصابی با مشروعیتی که از طرف حکم امام خمینی داشت و با گردآوری سلاقی مختلف، تحت نام انقلاب توانست مسیر تغییر از نخست‌وزیری دکتر بازرگان تا ریاست جمهوری بنی‌صدر را هموار سازد و در این بین نیز سدی در برابر خلاء قدرت در درون دولت جمهوری اسلامی ایران باشد. هرچند که

انقلاب ایران با دقت پیشگامان مبارزات و فراصت امام خمینی با تشکیل شورای انقلاب به شکست منجر شد. در حقیقت بنابر گفته گرافت: «یکی از بزرگترین سیاه‌چاله‌های سیاست، خلاء قدرت است که باعث فروپاشی‌هایی بزرگ در عرصه‌های بین‌المللی شده است.» (Graef, 2023) اما با این وجود، در انقلاب اسلامی ایران، رهبران این انقلاب توانستند با دقت و ریزی، این خطر و سوال ایجاد شده پیرامون نوع انتقال قدرت را با ایجاد بهترین پاسخ جواب دهند.

کتاب‌نامه

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۹۶)، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های آیت‌الله شهید دکتر سید محمد حسینی بهشتی، تدوین محمدرضا سرابندی، چاپ دوم، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی

لولویی، کیوان؛ نظری، ایوب، (۱۳۹۲)، «دولت موقت از شورای انقلاب (۲۲ دی ۱۳۵۷) تا پیروزی انقلاب (۲۲ بهمن ۱۳۵۷)»، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ، سال هشتم، شماره ۲۸.

D'Anieri, P. (2020). International politics: Power and purpose in global affairs. Cengage Learning

Graefrath, M. S. (2023). The Consequences of Retrenchment and Collapse: Great Power Responses to Power Vacuums

Kassab, H. S. (2023). Power Vacuums and Global Politics: Areas of State and Non-state Competition in Multipolarity. Taylor & Francis

شورای انقلاب، به‌عنوان نهادی نیرومند و متشکل از برجسته‌ترین مبارزین انقلابی با محوریت مدیریت بحران‌های مبارزات انقلاب، شکل گرفت و در صدد انتقال معقول قدرت به حکومتی دیگر بود، در برخی تقریرهای ارائه شده از شورای انقلاب این مسئله نادیده انگاشته و تمامی تمرکز آن بر مسئله دوری از استبداد و تکراری در مبارزات بوده است. (لولویی و نظری، ۱۳۹۲) این تفاسیر اگر آن را کاملاً اشتباه ندانیم حداقل کم‌توجهی نویسنده را بیان می‌کند که هیچ اشاره‌ای به نقش شورای انقلاب در از بین بردن معضلات عدم قدرت مرکزی نمی‌کند و تمامی تفاسیر، حول محور شورایی بودن این نهاد است.

علاوه بر موارد پیش گفته که نقش و اهمیت شورای انقلاب را بیان می‌کند نباید از نقش اعضای این شورا به صورت فردی، در تحقق اهداف کلی آن چشم‌پوشی کرد. این افراد که نه تنها به‌عنوان بخشی از اعضای شورای انقلاب به فعالیت می‌پرداختند بلکه به‌عنوان کارگزاران آینده نظام اسلامی نیز کمک شایان به پیروزی انقلاب و شکل‌گیری نهادهای انقلابی، بلافاصله پس از پیروزی انقلاب و جلوگیری از هرج و مرج داشتند. از جمله مهم‌ترین این کنشگران، می‌توان به نقش شهید مطهری و شهید بهشتی اشاره کرد که به‌عنوان دو رکن اساسی در مبارزات، در شورای انقلاب و در مراحل پس از پیروزی نهضت اسلامی، دائماً تکاپو و «برای انسان» بودند.

جمع‌بندی

به‌عنوان جمع‌بندی باید مهم‌ترین دلیل شکل‌گیری «شورای انقلاب» را ایجاد سدی در برابر بزرگترین مشکل کلیه انقلاب‌ها در جهان، یعنی خلاء قدرت دانست. این مسئله که عموماً باعث ایجاد شکاف عظیمی در بین مبارزین و سبب شکست و یا انحراف بسیاری از حرکات مردمی شده است در